

ضوابط دعاوی قابل طرح در دیوان عدالت اداری

دکتر محمد امامی

دانشیار دانشگاه شیراز

دکتر سید مجتبی واعظی

استادیار دانشگاه شیراز

مهستی سلیمانی

فهرست مطالب

مقدمه ۱۳

فصل نخست: کلیات

گفتار نخست: مفهوم دعوا و انواع آن ۱۸

مبحث نخست: مفهوم دعوا ۱۸

مبحث دوم: انواع دعاوی ۲۴

گفتار دوم: مفهوم و انواع صلاحیت ۳۰

مبحث نخست: مفهوم صلاحیت ۳۱

مبحث دوم: انواع صلاحیت ۳۳

بند نخست: صلاحیت ذاتی ۳۳

الف) صنف ۳۳

ب) نوع ۳۴

ج) درجه ۳۶

بند دوم: صلاحیت نسبی ۳۶

مبحث سوم: اختلاف در صلاحیت ۳۷

گفتار سوم: ضابطه تشخیص دعوا در دادرسی اداری ۳۹

مبحث نخست: مفهوم ضابطه تشخیص ۴۰

مبحث دوم: انواع ضابطه تشخیص دعاوی اداری ۴۲

بند نخست: ضابطه اداری ۴۲

الف) ماهیت وسیله ۴۲

ب) ماهیت هدف ۴۴

۶ □ ضوابط دعاوی قابل طرح در دیوان عدالت اداری

- ج) ماهیت خطا..... ۴۵
- د) شکل عمل اداره (ماهیت رابطه)..... ۴۷
- بند دوم: ضوابط قضایی ۴۸
- الف) شخصیت خواهان..... ۴۸
- ب) شخصیت خوانده..... ۴۹
- ج) ماهیت خواسته ۴۹
- د) روش رسیدگی..... ۴۹
- گفتار چهارم: روند پیدایش دادرسی اداری ۵۰
- مبحث نخست: بسترهای فکری و تاریخی ۵۱
- مبحث دوم: مدل‌های نظارت قضایی بر اعمال دولت ۵۲
- مبحث سوم: دادرسی اداری در ایران..... ۵۶

فصل دوم: نوع صلاحیت دیوان عدالت اداری

- گفتار نخست: رویکردها نسبت به نوع صلاحیت دیوان عدالت اداری ۶۳
- مبحث نخست: نظریه صلاحیت خاص دیوان عدالت اداری ۶۴
- مبحث دوم: نظریه صلاحیت عام دیوان عدالت اداری در رسیدگی به دعاوی علیه دولت ۶۶
- مبحث سوم: نظریه صلاحیت عام دیوان در دعاوی تخطی از قواعد حقوق عمومی و دعاوی ناشی از آن..... ۶۸
- گفتار دوم: رویکرد مطلوب در نوع صلاحیت دیوان عدالت اداری..... ۷۲
- مبحث نخست: مبانی استدلالی و قانونی ۷۳
- مبحث دوم: لوازم رویکرد..... ۸۰
- مبحث سوم: نتایج رویکرد..... ۸۴

فصل سوم: ضابطه شخصی مبتنی بر شخصیت خواهان

- گفتار نخست: قانون و شخصیت خواهان در دیوان عدالت اداری..... ۹۲
- گفتار دوم: رویکردها نسبت به شخصیت خواهان در دیوان عدالت اداری ۹۴
- مبحث نخست: رویکرد نظریه صلاحیت خاص دیوان ۹۴
- بند نخست: مبانی استدلالی و قانونی ۹۴

فهرست مطالب □ ۷

۹۴	الف) استناد به فلسفه وجودی دیوان عدالت اداری
۹۵	ب) لزوم استقلال شخصیت خواهان از خواننده
۹۷	ج) وجود تصویب نامه هیأت وزیران
۹۸	د) استدلال مبتنی بر تفسیر (مضیق) قانون
۱۰۰	بند دوم: نقد رویکرد
۱۰۲	مبحث دوم: رویکرد نظریه صلاحیت عام دیوان عدالت اداری
۱۰۳	بند نخست: مبانی استدلالی و قانونی
۱۰۴	بند دوم: نقد و بررسی رویکرد
۱۰۵	گفتار سوم: رویکرد مطلوب در باب شخصیت خواهان در دیوان عدالت اداری
۱۰۵	مبحث نخست: شخصیت خواهان در حوزه صلاحیت عام دیوان عدالت اداری
۱۰۶	بند نخست: مبانی استدلالی و قانونی
۱۰۸	بند دوم: محدودیت‌های شخصیت خواهان در حوزه صلاحیت عام دیوان
۱۰۸	الف) ذی‌نفع بودن خواهان
۱۱۱	ب) لزوم داشتن شخصیت حقوقی مستقل خواهان از خواننده
۱۱۴	مبحث دوم: شخصیت خواهان در حوزه صلاحیت خاص
ادالت	گفتار چهارم: دیدگاه رویه قضایی نسبت به شخصیت خواهان در دیوان عدالت
۱۱۷	اداری
۱۱۸	مبحث نخست: شخصیت خواهان در حوزه صلاحیت شعب دیوان عدالت اداری
۱۱۹	بند نخست: اختلافات شعب و صدور رأی وحدت رویه در سال ۱۳۶۸
۱۲۱	بند دوم: رویکرد اصولی پس از رأی وحدت رویه سال ۶۸
۱۲۸	بند سوم: استثنای در اعمال رأی وحدت رویه سال ۶۸
۱۳۲	بند چهارم: آراء و نکات تکمیلی
۱۳۶	مبحث دوم: شخصیت خواهان در حوزه صلاحیت هیأت عمومی دیوان عدالت اداری

فصل چهارم: ضابطه شخصی مبتنی بر شخصیت خواننده

۱۴۴	گفتار نخست: قانون و شخصیت خواننده در دیوان عدالت اداری
۱۴۹	گفتار دوم: رویکردها نسبت به شخصیت خواننده در دیوان عدالت اداری

۸ □ ضوابط دعاوی قابل طرح در دیوان عدالت اداری

- مبحث نخست: رویکرد نظریه صلاحیت خاص دیوان عدالت اداری نسبت به شخصیت خواننده ۱۴۹
- بند نخست: استدلال مبتنی بر اصل تفکیک قوا ۱۴۹
- بند دوم: استناد به صلاحیت استثنائی قوه مجریه در وضع آئین نامه ۱۵۰
- بند سوم: استناد به منطوق قوانین ۱۵۱
- مبحث دوم: رویکرد نظریه صلاحیت عام دیوان عدالت اداری نسبت به شخصیت خواننده ۱۵۳
- بند نخست: استناد به فلسفه وجودی دیوان ۱۵۳
- بند دوم: محصور نبودن اعمال اداری و اجرایی به قوه مجریه ۱۵۴
- بند سوم: استناد به قوانین ۱۵۵
- بند چهارم: انتقاد از نظریه تفسیری شورای نگهبان ۱۵۹
- گفتار سوم: رویکرد مطلوب در رابطه با شخصیت خواننده در دیوان عدالت اداری ۱۶۳**
- مبحث نخست: شخصیت خواننده در حوزه صلاحیت عام دیوان عدالت اداری ۱۶۳
- بند نخست: مفهوم دولت در حقوق اداری ۱۶۴
- بند دوم: سازمان‌های اداری کشور ۱۶۷
- بند سوم: دولت در دعاوی اداری ۱۷۰
- بند چهارم: مفهوم دولت در دیوان عدالت اداری ۱۷۲
- الف) استدلالات و مستندات ۱۷۲
- ب) تبیین شخصیت خواننده در مصادیق دعاوی اداری ۱۷۹
- ۱- خواننده در دعاوی ابطال ۱۷۹
- ۲- خواننده در رسیدگی به شکایت از آراء مراجع شبه قضایی ۱۸۱
- ۳- خواننده در شکایات استخدامی ۱۸۳
- مبحث دوم: خواننده در حوزه صلاحیت خاص دیوان عدالت اداری ۱۸۴
- گفتار چهارم: دیدگاه رویه قضائی در رابطه با شخصیت خواننده در دیوان عدالت اداری ۱۸۷**
- مبحث نخست: دیدگاه رویه قضائی در رابطه با مصوبات اداری قوه قضائیه ۱۸۷
- بند نخست: پیش از صدور نظریه تفسیری شورای نگهبان ۱۸۸
- بند دوم: پس از نظریه تفسیری شورای نگهبان تا تصویب قانون جدید ۱۹۱

فهرست مطالب □ ۹

بند سوم: بعد از تصویب قانون جدید.....	۱۹۴
مبحث دوم: دیدگاه رویه قضائی نسبت به مصوبات اداری قوه مقننه.....	۲۰۱
مبحث سوم: دیدگاه رویه قضائی در رابطه نهادهای عمومی نامتمرکز.....	۲۰۸
بند نخست: نهادهای نامتمرکز محلی.....	۲۰۸
بند دوم: نهادهای نامتمرکز فنی.....	۲۱۰
بند سوم: نظام‌های حرفه‌ای.....	۲۱۶
مبحث چهارم: دیدگاه رویه قضائی درباره نهادهای مذکور در تبصره ماده ۱۹ از ابتداء تا کنون.....	۲۲۰
بند نخست: تصمیمات قضائی قوه قضائیه.....	۲۲۰
بند دوم: شورای نگهبان.....	۲۲۱
بند سوم: مجمع تشخیص مصلحت نظام.....	۲۲۲
بند چهارم: مجلس خبرگان رهبری و شورای عالی امنیت ملی.....	۲۲۴
بند پنجم: شورای عالی انقلاب فرهنگی.....	۲۲۴
مبحث پنجم: دیدگاه رویه قضائی درباره مراجع شبه قضائی.....	۲۲۹
بند نخست: حالت سکوت قانون نسبت به صلاحیت دیوان.....	۲۳۱
بند دوم: حالت تشکیک در صلاحیت دیوان.....	۲۳۹

فصل پنجم: ضابطه ماهوی تشخیص دعاوی قابل طرح در دیوان عدالت اداری

گفتار نخست: قانون و ماهیت دعاوی در دیوان.....	۲۴۶
گفتار دوم: رویکردها نسبت به جنبه ماهوی دعاوی در دیوان عدالت اداری.....	۲۴۹
مبحث نخست: رویکرد نظریه صلاحیت خاص دیوان.....	۲۴۹
بند نخست: استدلال‌ات و مستندات.....	۲۵۰
الف) استناد به صلاحیت خاص دیوان عدالت اداری.....	۲۵۰
ب) استناد به فلسفه وجودی دیوان.....	۲۵۰
ج) استناد به تبصره ۱ ماده ۱۳.....	۲۵۱
د) نظریه مشورتی اداره حقوقی وزارت دادگستری.....	۲۵۱
ه) وجود آئین دادرسی مستقل برای رسیدگی در دیوان.....	۲۵۲
بند دوم: نتایج نظریه و انتقادات وارد بر آن.....	۲۵۲

۱۰ ضوابط دعاوی قابل طرح در دیوان عدالت اداری

- مبحث دوم: رویکرد نظریه صلاحیت عام دیوان در رسیدگی به مطلق دعاوی علیه دولت ۲۵۵
- بند نخست: استدلالات و مستندات ۲۵۶
- الف) استناد به صلاحیت عام دیوان عدالت اداری در اصل ۱۷۳ ..... ۲۵۶
- ب) استناد به فلسفه وجودی دیوان ۲۵۶
- ج) استناد به منطوق قوانین ۲۵۷
- بند دوم: نتایج نظریه و انتقادات وارد بر آن ۲۵۷
- مبحث سوم: رویکرد نظریه صلاحیت عام دیوان در رسیدگی به مطلق دعاوی ناشی از تخطی از قواعد حقوق عمومی ۲۵۹
- بند نخست: اعمال حقوق عمومی و صلاحیت دیوان ۲۵۹
- بند دوم: استدلالات جهت اثبات صلاحیت عام دیوان در دعاوی ناشی از تخطی از قواعد حقوق عمومی ۲۶۰
- الف) استناد به منطوق قانون ۲۶۱
- ب) لازم الاجرا بودن تصمیمات دیوان ۲۶۱
- بند سوم: دعاوی مسئولیت مدنی و صلاحیت دیوان ۲۶۲
- الف) صلاحیت دیوان در رسیدگی به دعاوی مسئولیت مدنی ۲۶۳
- ب) عدم صلاحیت دیوان عدالت اداری در رسیدگی به دعاوی مسئولیت مدنی ۲۶۳
- بند چهارم: انتقادات وارد بر این رویکرد ۲۶۶
- گفتار سوم: رویکرد مطلوب درباره جنبه ماهوی دعاوی در دیوان عدالت اداری ۲۶۶
- مبحث نخست: جنبه ماهوی دعوا در حوزه صلاحیت عام دیوان عدالت اداری ۲۶۹
- بند نخست: شناخت اعمال قابل شکایت اداره در دیوان عدالت اداری ۲۷۲
- الف) تعریف عمل اداری ۲۷۳
- ب) اقسام عمل اداری ۲۷۵
- بند دوم: جهات رسیدگی به دعاوی در دیوان ۲۸۰
- الف) تخطی از قواعد حقوق عمومی در اصل تصمیم اداری ۲۸۰
- ۱) خلاف قانون بودن ۲۸۱
- ۲) خلاف شرع بودن ۲۸۶

فهرست مطالب □ ۱۱

- ۲۹۰..... ۳) برخلاف اصول کلی حقوق عمومی بودن
- ۲۹۰..... ب) تخطی از قواعد حقوق عمومی در رابطه با مرجع صادرکننده تصمیم
- ۲۹۳..... ج) تخطی از قواعد حقوق عمومی در حوزه تشریفات اداری
- ۲۹۴..... بند سوم: ضابطه ماهوی در هر یک از مصادیق دعوای اداری
- ۲۹۴..... الف) دعوای ابطال
- ۲۹۵..... ب) دعوای استخدامی
- ۲۹۶..... ج) رسیدگی شکلی به آراء مراجع شبه قضائی
- ۲۹۷..... مبحث دوم: ضابطه ماهوی در حوزه صلاحیت خاص دیوان عدالت اداری
- ۲۹۷..... بند نخست: شناخت دعوای حقوقی قابل شکایت در دیوان عدالت اداری
- ۳۰۲..... بند دوم: شرایط طرح دعوای حقوقی در دیوان
- الف) ناشی بودن دعوای حقوقی از تخطی از قواعد حقوق عمومی در اعمال اداری
- ۳۰۲.....
- ب) مطرح شدن به انضمام دعوای اداری
- ۳۰۴.....
- بند سوم: مصداق‌های مختلف تضییع حق بواسطه اعمال اداری و صلاحیت دیوان
- ۳۰۶.....
- گفتار چهارم: دیدگاه رویه قضائی در رابطه با جنبه ماهوی دعوای قابل طرح در دیوان**
- ۳۱۱.....
- مبحث نخست: دیدگاه رویه قضائی نسبت به موضوع رسیدگی در دیوان عدالت اداری
- ۳۱۱.....
- بند نخست: تصمیمات غیراداری
- ۳۱۱.....
- بند دوم: تصمیمات اداری
- ۳۱۷.....
- الف) تصمیمات اداری یک جانبه
- ۳۱۸.....
- ب) تصمیمات اداری دو جانبه
- ۳۱۹.....
- بند سوم: دعوای تبعی ناشی از تصمیمات اداری
- ۳۲۶.....
- ۱) موضوع الزام به پرداخت بهای اراضی یا معوض آن به تبع حکم به استحقاق
- ۳۲۷.....
- ۲) دعوای مطالبه غرامت
- ۳۳۲.....
- مبحث دوم: جهات رسیدگی به تصمیمات اداری
- ۳۳۸.....
- بند نخست: خلاف قانون اساسی بودن
- ۳۳۸.....
- بند دوم: خلاف شرع بودن
- ۳۴۰.....

۱۲ □ ضوابط دعاوی قابل طرح در دیوان عدالت اداری

- بند سوم: مغایرت با فرامین رهبری ۳۴۵
بند چهارم: خروج از اختیارات و محدوده صلاحیت ۳۴۹

نتیجه گیری

- الف) ضوابط تشخیص از منظر قانون ۳۵۵
ب) ضوابط ارائه شده از سوی دکترین ۳۵۹
۱) دیدگاه نظریه صلاحیت خاص دیوان عدالت اداری ۳۶۰
۲) دیدگاه نظریه صلاحیت عام دیوان عدالت اداری در دعاوی علیه دولت ۳۶۱
۳) دیدگاه نظریه صلاحیت عام دیوان عدالت اداری در تخطی از قواعد حقوق عمومی و دعاوی ناشی از آن ۳۶۲
ج) ضوابط اتخاذ شده در رویه قضائی ۳۶۳
د) ضوابط ارائه شده در رویکرد مطلوب ۳۶۷

منابع و مآخذ

- کتب: ۳۷۳
مقالات: ۳۷۴
جزوه درسی: ۳۷۷
پایان نامه: ۳۷۷
منبع نرم افزاری: ۳۷۷
منبع لاتین: ۳۷۸
منابع اینترنتی: ۳۷۸